

platform voor debat

HET PORTAAL

Het Portaal is het platform voor politiek, economisch en maatschappelijk debat. Voor meer informatie zie www.het-portaal.net

Debat 'De intensieve veehouderij: steunen, gedogen of opheffen?'

Vrijdag 7 november 2003, Orangerie te 's-Hertogenbosch

De intensieve veehouderij zit in de knel. Crises zoals varkenspest, dioxine, MPA en vogelpest volgen elkaar op. Protesten over dierenwelzijn zwellen aan en tegelijk verliest de sector internationaal zijn concurrentiekracht. Dit was aanleiding voor minister Veerman van LNV om een oproep te doen voor een debat over intensieve veehouderij.

Veel van de discussies in het kader van dat debat beperkten zich tot het hier en nu: hoe lossen we deelproblemen op het gebied van dierenziekte, dierenwelzijn, voedselveiligheid en economie op? Daarbij was ook de stem van politici nog niet te horen. Het **Rathenau Instituut** en **Het Portaal** besloten een aantal politici en experts uit te dagen om in een essay hun toekomstbeeld te schetsen. Waar staat de intensieve veehouderij naar hun mening over 15 jaar? Betekent dit steunen, gedogen of opheffen? Aan de hand van de essays debatteerden politici, direct betrokkenen en geïnteresseerden op 7 november 2003 in Den Bosch over de toekomst van de intensieve veehouderij in Nederland. Het programma bestond uit een viertal workshops, een korte film over consumentengedrag en een afsluitend expertpanel. De middag werd voorgezeten door **Thomas von der Dunk**, cultuurhistoricus en publicist.

De essays waren van vier politici en drie experts: **Ger Koopmans** (Tweede Kamerlid CDA), **Harm Evert Waalkens** (Tweede Kamerlid PvdA), **Lambert Verheijen** (gedeputeerde Milieu, Natuur en Water, Provincie Brabant), **Jan Mulder** (Lid Europees Parlement VVD), **Gé Backus** (sectiehoofd Markt en Netwerken, LEI), **Martin Houben** (directeur Houbensteyn) en **Marijke de Jong** (beleidsmedewerker Dierenbescherming). Ze vormden basis voor debat in een viertal workshops. Resultaten van de workshops zijn vervolgens, in de vorm van stellingen, besproken in een panel

van experts. Daarin hadden zitting: **Annechien Ten Have** (lid vakgroep varkenshouderij LTO Nederland), **Leo den Hartog** (directeur R&D Agriculture Nutreco en hoogleraar Wageningen Universiteit), **Janine Pijl** (directeur Het Geldersch Landschap), **Hubert Andela** (directeur Kemper-Bevers) en **Marianne Thieme** (voorzitter Partij voor de Dieren).

Hieronder zijn de hoofdthema's van de essays en de debatbijeenkomst samengevat.

Internationale concurrentie noopt tot innovatief ondernemerschap

In een videoboodschap benadrukte Eurocommissaris **Franz Fischler** – zoals eerder ook minister Veerman – de noodzaak van een transitie naar een duurzame veehouderij. De intensieve veehouderij staat voor de meervoudige opgave, aldus Fischler, om in toenemende mate kostenbewust, marktgericht en geografisch bepaald te opereren. De sector moet, door het invoeren van dierenwelzijnnormen en milieubeschermdende maatregelen, het consumentenvertrouwen terug zien te winnen.

De Nederlandse veehouderij heeft door het veranderende Europese graan- en milieubeleid geen kostprijsleiderschap meer. De marktliberalisatie betekent toenemende concurrentie, zowel qua prijs als kwaliteit.

De meeste auteurs en sprekers zijn het er over eens dat met name in het bulksegment de marges binnen de EU in toenemende mate onder druk staan. Verwacht wordt dat de intensieve veehouderij in Nederland de komende jaren fors in omvang zal krimpen.

Landen als Brazilië en Thailand zijn in toenemende

mate in staat te voldoen aan onze eisen van dierenwelzijn en voedselveiligheid. Goedkope arbeid en voldoende ruimte bieden deze landen daarbij een groot concurrentievoordeel. "Brazilië heeft een minimumloon van €80 per maand, ze kunnen de productie van soja verdriedubbelen zonder een boom te kappen. Mest brengt geld op en de stallen zijn goedkoop", stelt **Den Hartog** van Nutreco.

Moet de overheid de veehouderij economisch beschermen? Nee, aldus **Ger Koopmans**. "Het is niet aan de politiek om te bepalen of er plaats is voor intensieve veehouderij in Nederland. Dat wordt grotendeels bepaald door de vrije markt. Het is het spel van vraag en aanbod". Algemeen geldt volgens hem dat het initiatief bij de sector ligt. Als de sector de omslag naar een duurzame kwaliteitsproductie niet weet te maken, is dat pech, meent hij. "Het is geen ramp als de intensieve veehouderij volledig uit Nederland verdwijnt" stelt hij zelfs. "Het is okay wanneer we ons vlees uit België importeren. We moeten meer Europees denken". Wel meent hij dat als veehouders een grote rol spelen in het onderhouden van het platteland, deze ondernemers een vergoeding dienen te ontvangen. Hij wordt daarin gesteund door anderen, waaronder meer Eelco Schaap, Waalkens en de Dierenbescherming.

Essayschrijvers noemen het creëren van toegevoegde waarde door productdifferentiatie als preferente ontwikkelingsrichting van de veehouderij in Nederland, die kansen voor de toekomst biedt.

Toekomstbeelden: ruimte als factor van onderscheid

Ruimte en ruimtelijke kwaliteit zijn, naast dierenwelzijn, preventie en bestrijding van dierziekten en voedselveiligheid, aparte kritische (succes)factoren voor de toekomst van de (intensieve) veehouderij. Het landelijk gebied heeft te kampen met toenemende ruimteclaims. Verstedelijking door woningbouw, een toenemend aantal distributie- en industrieparken en natuurontwikkeling doen agrarische bedrijven

ruimtelijke concurrentie aan. Een aantal auteurs ziet in het combineren van voedselproductie én ecologisch beheer een perspectief voor boeren op het platteland. Hun marktgerichte, commerciële activiteiten kunnen samengaan met het vervullen van maatschappelijke, maar dan ook financieel vergoede, taken. Deze combinatie van 'voedsel-en-groen'-taken is echter slechts in beperkte mate uitgekristalliseerd en vervat in werkbare internationale wet- en regelgeving.

Niet-grondgebonden intensieve veehouderij en de grondgebonden sector worden in meerdere essays wat dit betreft onderscheiden. Grondgebonden landbouw zal een belangrijke functie blijven behouden in het beheer van het platteland. Voor de intensieve veehouderij neemt die rol volgens sommige auteurs daarentegen af. **Harm Evert Waalkens** (PvdA) pleit zelfs voor een nadrukkelijke tweedeling tussen een marktgerichte grootschalige, geïndustrialiseerde agroproductieparken enerzijds en een grondgebonden en regionaal georiënteerde multifunctionele veehouderij anderzijds. De intensieve veehouderij concentreert zich in zijn visie op agrarische vestigingsterreinen. Hier worden niet alleen dieren gehouden, maar ook geslacht en verwerkt. Vernieuwend, efficiënt, maar ook diervriendelijk. Te denken valt aan hoogbouw en varkensflats; in ieder geval gaat het om gesloten systemen, waarbij allerlei synergievoordelen binnen de kolom worden gerealiseerd. De grondgebonden (kleinschalige) veehouderij daarentegen, vervult naast zijn commerciële, voedselproducerende functie in zijn visie ook een rol in landschaps- en natuurbeheer.

Lambert Verheijen (provincie Noord-Brabant) denkt, als het om de toekomst van de intensieve veehouderij gaat, aan "een liefst gecertificeerde agroproductieketen, ruimtelijk geclusterd op duurzame projectlocaties". Intensieve veehouderij levert in zijn optiek geen waardevolle bijdrage aan het platteland. Afgezien van de ammoniak en mineralen uitstoot en stank, zijn de huidige verspreiding van bedrijfsgebouwen, de "verstening" en "verrommeling" van het platteland, hem een doorn in het oog.

Gé Backus van het LEI ziet drie vormen van

grondgebruik door de veehouderij: veehouderij als onderdeel van de voedselkringloop, die ten behoeve van natuurbeheer en veehouderij verweven met het landschap. Wat betreft de eerste stelt hij: "Indien het duurzaam perspectief van veehouderij in Nederland ten behoeve van de voedselproductie en verwerking in belangrijke mate is gebaseerd op de stedelijke voedselkringloop, dan bepalen deze kringloop en de ecologische draagkracht (de milieugebruiksruimte) de omvang van grootschalige veehouderij." Voorwaarde daarbij, stelt Backus "is evenwicht in de nationale mineralenkringloop." Concentratie van veehouderijbedrijven biedt daarbij voordelen.

Regionale productie wordt door diverse auteurs en sprekers bepleit.

Het is de basis van de 'slow food-movement', vertelt **Eelco Schaap** die als lid van Provinciale Staten Flevoland mondeling de visie namens GroenLinks toelicht. Hij ziet de grondgebonden veehouderij als ideaal; de intensieve veehouderij als een uit de hand gegroeide activiteit die de gewenste verbinding met het land verloren. De overheid kan met ruimtelijk beleid en met ondersteuning van natuurbeheer grondgebonden landbouw steunen. Hij ziet als goed voorbeeld Italië, met eigen streekgebonden producten en sterke merken. De repliek van enkele deelnemers aan het debat is dat juist Italië in grote hoeveelheden zowel varkens als vis uit Nederland importeert.

Tijdens de workshops blijkt echter dat diverse

marktpartijenclustering van hun bedrijfsactiviteiten ongewenst vinden. Zo waarschuwt onder meer **Martin Houben** voor de veterinaire risico's van concentratie en noemt hij als nadelige kant sociale verarming van het buitengebied. Wanneer, zoals **Verheijen** stelt, er zo'n 40% van de bedrijven wegvalt, creëert dat voldoende ruimte voor de overblijvers, wordt gezegd. De Dierenbescherming stelt bij monde van **Marijke de Jong** dat wanneer die ruimte er is, milieuwinst kan worden geboekt door minder dieren op te houden. Krimp kan dus leiden tot kwaliteitsverhoging.

Dierenwelzijn is maatschappelijke vereiste

Vanuit het oogpunt van dierenwelzijn ziet de Dierenbescherming geen toekomst voor de traditionele intensieve veehouderij. "Binnen Nederland en de Europese Unie zal het proces van het ontwikkelen van geïntegreerde processen, waarbij een ethisch, ecologisch en economisch evenwicht ontstaat, leiden tot een veehouderij die in alle opzichten duurzaam is", betoogt **Marijke de Jong** in haar essay. In haar wensbeeld wordt in 2030 ten minste 50% van de dan aanwezige veestapel biologisch of op vergelijkbare wijze gehouden. De rest wordt uitsluitend in gecertificeerde ketens verzorgd, op een manier vergelijkbaar met scharrel, maar dan extensiever. De waarde van het dier is meer dan alleen de instrumentele waarde, maar gaat uit van een intrinsieke waarde van de dieren omwille van henzelf. Volgens **Marianne Thieme** van de Partij voor de Dieren, is er zelfs geen verschil tussen mens en dier. **Aly Wisse**, kandidaat lid voor het Europees parlement voor de VVD, vindt daarentegen dat het dierenwelzijn te ver is doorgesloten. Volgens haar moet er een onderscheid worden gemaakt tussen 'aaibaar' en 'rationeel'. Laat de consument beslissen op basis van een 'sterrensysteem', voor bijvoorbeeld kwaliteit, achtergrond en dierenwelzijn, zo bepleit ze.

Ger Koopmans (CDA) is, met vele anderen, van oordeel dat de basisnormen voor dierenwelzijn en voedselveiligheid wel hoog mogen zijn, maar in ieder geval internationaal moeten worden bepaald. Dat wil zeggen: aan de grenzen van

de EU en binnen de WTO. Het is aan de sector om eventuele extra's te leveren. "Dierenwelzijn heeft een sterk ideologisch grondslag", aldus Koopmans in zijn essay. Voor de één mag dit meer de prijsstelling bepalen dan voor de ander. Maar waar het natuurlijk echt om gaat is dat de discussie hierover tussen producent en consument gaat plaats vinden. Het is de consument die betaalt, of juist niet betaalt. Maar in elk geval is hij of zij degene die bepaalt".

Houben (Houbesteyn) is voorstander van een *pull-beleid*, waarbij afnemers van vlees, bijvoorbeeld supermarkten, eisen opleggen aan het verzorgen van varkens, met de daarbij behorende prijsconsequenties. Mits dit ook geldt voor te importeren varkensvlees. De handelsliberalisering binnen WTO-verband is voor Houben een serieuze zorg. De sector wil investeren en innoveren, wanneer sprake is van een *level playing field*, zo stelt hij. Tegelijkertijd is een gegeven, dat zo'n *level playing field* geen antwoord biedt op de hoge loonkosten binnen de EU.

Wat te doen met de consument als –zwakke-schakel in de keten?

Herkent de consument toegevoegde waarde van kwaliteitsproductie en is hij bereid om er voor te betalen? De speciaal voor het debat samengestelde documentaire '*De burger als consument*', geeft een bekend, doch wederom ontzuenderend beeld.

Winkelend publiek wordt in een supermarkt voor het vleeschap gevraagd naar te maken keuzen. Prijs, zo blijkt wederom, vormt hier de primaire drijfveer in het koopgedrag. Moraal van het verhaal, zo stelt Thomas von der Dunk, "de Nederlandse consument is wel van goede wil, maar is niet bereid daarvoor te betalen". **Ger Koopmans** stelt treffend in zijn essay: "*Wensbeelden die niet in koopgedrag vertaald worden, zijn droombeelden*". Tegelijkertijd stelt Koopmans het niet de taak van de overheid te vinden het koopgedrag van de consument op enigerlei wijze te sturen.

Den Hartog bepleit, net als Koopmans, de introductie van een basispakket van dierenwelzijnnormen op Europees niveau. "En dan kan de markt zijn werk doen, dan krijg je verschillende kolommen en dan heb je vertrouwen in de ketens." Hij wijst op een onderzoek van Albert Heijn, waarin 60% van de consumenten aangeeft meer te willen betalen voor vlees geproduceerd onder betere omstandigheden, maar slechts enkelen veranderen ook daadwerkelijk hun koopgedrag. Daarnaast is de realiteit dat niemand van de geïnterviewden uit het filmpje het criterium van 'smaak' in de mond nam. Nederlanders kijken alleen naar hoe het eruit ziet het eruit en naar de prijs'. Met andere woorden: al te optimistisch over de consument moeten we niet zijn.

Gé Pak, directeur van het Centrum voor Landbouw en Milieu, ziet het wat zonniger. Hij betoogt dat consumenten te weinig worden ingelicht over hetgeen ze kopen en bepleit het opbouwen van 'consumenten-expertise', maar: "De detailhandel schittert door afwezigheid. Terwijl het idee of misschien het verlangen bestaat, dat daar toch wel heel veel gedaan kan worden. Als die winkelbaas nu eens zegt waar hij voor staat al het op duurzaamheid aankomt. Hij moet keuzen maken!".

Volgens VVD-europarlementariër **Jan Mulder** kan EU-etikettering als kwaliteitswaarborg dienen. "De EU definieert en controleert de eisen waaraan producenten moeten voldoen om gebruik te kunnen maken van het officiële etiket 'biologisch' of een Europese geografische aanduiding, schrijft hij in zijn essay. **Waalkens** kiest voor een oplossing

via een *bonus-malus-systeem* van vergroening van het belastingstelsel. Door een heffing op niet-duurzame-input gaan de prijzen van gangbare producten omhoog en neemt de afname van biologische producten toe. Een suggestie, die wordt ondersteund door de Dierenbescherming. Te denken valt aan BTW-differentiatie, accijns of heffingen. De Dierenbescherming is voorstander van een uitbreiding van fiscale maatregelen met de mogelijkheid van een 'bestemmingsheffing', in het kader van het plattelandsbeleid. Door ook niet-duurzame producten van buiten de EU te belasten wordt valse concurrentie tegengegaan.

Als het gaat om dierziekten en de alom bepleitte afschaffing van het non-vaccinatiebeleid binnen de EU, achten de meeste auteurs en sprekers (volledige) marktwerking ongewenst. **Jan Mulder** pleit voor een Europees verzekeringssysteem mochten dierziekten uitbreken. Er is in ieder geval een Europees antwoord nodig mochten nieuwe dierziekten uitbreken.

En nu verder: korte termijn voorwaarden en lange termijn perspectief

Voor de omslag van bulkproductie naar een duurzame veehouderij, zijn alle schakels in de keten van belang en is vertrouwen tussen marktpartijen en bij de veehouderij betrokken maatschappelijke organisaties van wezenlijk belang. Dit is een belangrijk knelpunt. Het vertrouwen tussen de verschillende schakels binnen de varkensketen is niet goed: varkenshouders en slachterijen zitten niet op één lijn. Om deze reden is het moeilijk nieuwe marktconcepten te ontwikkelen. Maar ook de relatie met maatschappelijke organisaties is koel. Het ontbreken van erkenning voor boeren als beheerders van het platteland, de vooralsnog slecht in het oog springende bereidheid bij varkenshouders om wel degelijk met de Dierenbescherming inhoud te geven aan de verbetering van dierenwelzijn en het grote prijsverschil tussen gangbaar en biologisch vlees, dat een levensvatbare 'go to market' en dus ook substantiële welzijnsverbeteringen van het dier in de weg staat, worden als eerste genoemd.

"Samenwerking en wederzijds vertrouwen", worden gezien als eerste stap tot behoud van de sector. Tegelijkertijd werd door het expertpanel gebrek aan vertrouwen genoemd als hindernis teneinde effectieve samenwerking te bereiken. Dat het geen *rozegeur en maneschijn* is, blijkt vervolgens ook in de paneldiscussie. Zo is er een grote kloof tussen de standpunten van de Partij voor de Dieren en andere sprekers. Is bio-industrie te vergelijken met kinderarbeid en dienen beiden verboden te worden, zoals Marianne Thieme stelt? Een opvatting, volgens Annechien Ten Have, die kant nog wal raakt. "Als varkenshouders hebben wij zorg voor onze dieren" en "ik vind dat wij als boeren enorm veel stappen willen zetten, binnen onze marges."

Het zou volgens Thieme dan "mooi zijn, wanneer de Nederlandse veehouder zich primair zou richten op kwaliteit met een label en niet langer op bulk". Ten Have stelt dat die bereidheid er zeker is, maar dat daar een prijskaartje aan hangt. Annechien Ten Have roept de Partij voor de Dieren op toch vooral de pijlen te richten op de consument. Die bepaalt uiteindelijk wat er wordt geproduceerd. Of dat nu in Nederland is of elders, dat maakt niet uit. Echter moet naar haar mening het geïmporteerde vlees van buiten de EU wel aan die voorwaarden voldoen die binnen de EU gelden. "Het zou goed zijn", zo stelt zij vervolgens, "om vlees te labelen. Dat geldt bijvoorbeeld reeds voor eieren die direct aan de consument worden geleverd, maar moet ook voor verwerkte producten gelden. Dus bijvoorbeeld eieren in cake en beskuit."

Volgens Andela kan het buitenland inmiddels aan de eisen die door de EU betreffende dierenwelzijn worden gesteld voldoen. Toch blijft er een wezenlijk prijsverschil bestaan met bijvoorbeeld Brazilië. Los van dierenwelzijneisen geldt dan de vraag: "vind je het waardevol om je eigen productie te beschermen, om andere redenen". Andela vindt van wel: "anders ontstaat er een minimaal mondiaal prijsniveau. En op zo'n niveau kun je in Europa niet fatsoenlijk produceren". Janine Pijl meent dat naast concurrentie op prijs ook maatschappelijk ondernemen van producenten een onderscheidend concurrentie-instrument vormt. Zij ziet wel aanzetten daartoe, maar geeft aan hoe moeizaam

het overleg gaat dat moet leiden tot vernieuwing. De partijen spreken nog vaak verschillende taal en hebben uiteenlopende visies. Kansen worden onvoldoende benut, is haar ervaring.

Tot slot

In het proces van de omslag naar een duurzame veehouderij hebben alle onderdelen van de kolom en maatschappelijke organisaties een rol en verantwoordelijkheid, stelt **Kees Jaap Hin** van het Centrum voor Landbouw en Milieu tijdens zijn slotwoord. Het beeld dat uit dit debat naar voren komt echter stemt niet optimistisch, aldus Hin. Uit de discussie komt naar voren, dat niemand echt de handschoen oppakt om de gewenste kwaliteitsproductie van de grond te krijgen. De sector, de politiek en maatschappelijke organisaties spelen elkaar de zwartepiet toe als reden waarom niet geïnvesteerd kan worden in dierenwelzijn, milieu of lekkerder vlees. Op zich zijn de geconstateerde belemmeringen valide. Maar als de partijen zich daarachter blijven verschuilen, is het lot van de sector in Nederland bezegeld. Er is lef nodig, om werkelijk de omslag te maken van productie van het goedkoopste vlees naar een intensieve veehouderij die maatschappelijk geaccepteerd is en vlees met toegevoegde waarde produceert. Daar ligt de grootste opgave voor de nabije toekomst.